

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Бойка Ивайлова Чернева, УНСС

външен член на научно жури във връзка с публична защита за придобиване на ОНС „доктор“ в област на висшето образование „Социални, стопански и правни науки“,

ПН 3.6 Право (Конституционно право)

въз основа на Заповед РД 38-546/18.11.2021г. на Ректора на СУ „Св. Св. Климент Охридски“

1. Данни за докторантката Александра Василева Николова

Александра Василева Николова е зачислена в редовна форма на докторантура със Заповед на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ (СУ) по професионално направление 3.6 Право (Конституционно право) към Катедра „Конституционноправни науки“ на Юридическия факултет на СУ (Заповед РД 20-184/24.01.2014 г.). Докторантката успешно е изпълнила дейностите, предвидени в индивидуалния учебен план и е отчислена с право на защита със Заповед № РД 20-429 от 21.02.2017 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“. В рамките на процедурата по защитата на дисертационния труд тя е представила дисертационен труд на тема: „Политическо представителство – класическа концепция и съвременни проблеми“, Автореферат и други материали, имащи отношение към изготвянето на рецензии и становища, сред които и публикации по темата на дисертационния труд.

Александра Николова е завършила Юридическия факултет на СУ като е придобила образователната степен „магистър“ по право. Има богат професионален и експертен опит в областта на конституционното право и правото на европейския съюз. Работила е като правен експерт към Конституционния съд на РБ. Била е сътрудник на Съюза на съдиите и съветник в кабинета на зам.-министър председателя по координация на европейски политики и институционални въпроси. Има опит и в областта на журналистиката като

репортер в Българска национална телевизия. Александра Николова има много добра чуждоезикова подготовка. Владее английски и френски език.

Докторантката е представила публикации в областта на дисертацията и като цяло в областта на конституционното право:

- Идеята за свободния мандат. – В: сб. научни трудове на ИДП към Българската академия на науките, т. XIV. С.: Българска академия на науките, 2016.
- Правно положение на конституционните съдилища в светлината на новите европейски правомощия на общностните съдилища за защита човешките права. В – сб. Конституционни изследвания 2014-2015. 25 години демократична трансформация в Република България. Състав. Киров, Пл. С.: УИ „Св. Климент Охридски”, 2017.
- Понятието „политическо представителство“ в труда Левиатан от Томас Хобс. В – сб. Конституционни изследвания 2014-2015. 25 години демократична трансформация в Република България. Състав. Киров, Пл. С.: УИ „Св. Климент Охридски”, 2017.
- Политическо представителство без избори? В – сб. Сборник доклади от докторантска конференция в памет на доц. д-р Кръстю Цончев. Състав. Пунев, А. Николова, Ал. Доцова, М. Бъбаров, М. Николова, Я.: УИ „Св. Климент Охридски”, 2019.

Докторантката е представила и други публикации в областта на конституционното право, което показва висока публикационна активност и интерес към научните изследвания.

2. Данни за дисертационния труд

2.1. Александра Николова е представила дисертационен труд на тема „Политическо представителство – класическа концепция и съвременни проблеми“. Трудът е в обем от 256 страници, чиято структура обхваща: заглавна страница; увод; три глави, разделени на параграфи, заключение и използвана литература. Библиографската справка е в обем от 13 страници и обхваща 173 заглавия, от които 46 публикации на кирилица и 126

публикации на латиница (английски и френски език). В дисертационния труд е представена юриспруденцията на Конституционния съд на РБ, като в изследването са разгледани пет основни решения на Конституционния съд на Република България в областта на дисертационния труд. Използвана е и съдебна практика на Върховния съд на САЩ и на Германския Федерален конституционен съд – важен сравнителноправен аспект.

2.2. Във увода на дисертационния труд последователно е разгледана актуалността на темата на темата на дисертационния труд. Обърнато е внимание на кризата на представителната демокрация като съвременен и политически въпрос, произтичащ от ниска избирателна активност, липсата на доверие в политическото представителство и др. Ясно и подробно са определени предмета и задачите на изследването. Изложена е използваната методология.

2.3. Глава първа на дисертационния труд „Същност на политическото представителство“ разглежда на същността на понятието за политическо представителство и мястото му в системата на конституционното право. Чрез използването на историческия метод е проследено развитието на понятието „политическо представителство“ от Античността до днес.

Въз основа на историческия анализ е изведено понятието за политическо представителство. Съпоставено е представителството в публичното право с представителството в частното право – класически подход. Разгледано е отоношението с понятието „мандат“, идващ от частното право, но придобил самостоятелно значение на свободен мандат в публичното право и в частност в конституционното право и модерната държава. Александра Николова стига до изводи за многокомпонентност на политическото представителство – представляван, представляващ, предмет на представителство, упълномощаване и отчетност и политически контекст. Политическото представителство е определено „като връзка, която е изградена според правилата на действащото позитивно право, създадена между народа и съответния орган на публичната власт, която е конституирана по начин съответстващ на изборните правила и осигуряващата представителството и обединението на целия народ, насочена към осъществяване на общото благо и съвместните интереси на цялото по отношение на управлението на държавата, позволяваща пълноценното участие на представляваните и осигуряваща необходимата степен на отчетност на представляващите.“

Глава първа съдържа и класификация на политическото представителство и неговите функции. Политическото представителство има интегрираща функция, организираща функции, функция по контрол на властта, легитимираща функция.

2.4. Втората глава от дисертационния труд е озаглавена „Класическа концепция за политическо представителство“. Тя е посветена на определянето на понятието на модерното право „политическото представителство“, наречено от авторката класическа концепция за политическо представителство. Подробно са изложени и систематизирани теоритичните възгледи на редица автори. Те са разгледани в истоичеки и политически контекст. Историческият анализ е използван, за да се проследи промяната в разбиранята за политическо представителство, но при аналитичен подход, чрез който продължава изграждането на теоретичното понятия.

Понятието за политическо представителство е обвързано и с въпроса за носителя на суверенитета и неговото значение за демократизация на политическия живот. Тази промяна настъпва през призмата на разбирането за естествените права на личността и нейното утвърждаване като творец и носител на политическите права. Постепенната демократизация на обществата е разгледана като процес, който поставя политическото представителство, както се изразява авторката „на заден план“, за да отстъпи място на политическите партии.

Докторантката достига до извод за два етапа в реструктурирането на понятието „политическо представителство“, които формират класическата концепция. Тя определя обичаите на общностите, римската правна традиция и различните практики по отношение на свикването и провеждането на събрания като пръвоизточник на идеите за същността на политическото представителство. Дисертационният труд акцентира върху модерната представа за политическото представителство чрез представяне и дискусия на „за“ и „против“ неговото място в политическите процеси. Задълбочено са представени възгледитена на най-влиятелните мислители на политическата и правна теория – Томас Хобс, Джон Лок, Жан-Жак Русо, Емануел-Жозеф Сийес, Едмънд Бърк и Публий (Александър Хамилтън, Джон Джей и Джеймс Мадисън).

На следващо място, докторантката разглежда въпросът за политическите партии и представителството. Контекстът продължава да бъде демократизирането на

политиката. Принципите на императивния мандат постепенно отстъпват пред идеята за свободния мандат, а принципът на представителството позволява основна роля в политиката да заемат словото и идеите. Дискутира се темата за елитите и налагането на партийната система.

Проблемите на мандатността са поставени като въпроси на връзката между представители и представляване – граници на права и задължения. Съществена част от изложението е представянето на социалната роля на един политически представител в границите на обществените очаквания, т.е. къде е границата между осъществяване на волята на избирателите и собственото убеждение и съвест за общото благо. По този начин са изведени две противоположни теоретични позиции за съдържанието на политическото представителство по отношение на неговия носител – задължения и отговорност. Направен е извод, че правното качество представител е определящо – водещо е отношението между представител и представляват. Така концепцията за политическото представителство остава в границите на легитимността на правомощията на народния представител, което основание за мандатността. Докторантката прилага балансиращ подход, като съчетава двете концепции, без да фаворизира преимуществото на която и да било от тях, в резултат на което тя достига до една теоретична цялостна и ясно структурирана дефиниция на политическото представителство, съчетавайки принципите на модерното право и основните теоретични схващания за мандатността. Дуализмът в мандатността – императивен и свободен е гъвкав начин за интерпретиране на политическото представителство. Теоретичната дефиниция става „център“ на цялостното възникване, развитие и теоретично осмисляне на идеята за представителството. Тя съчетава и принципите на модерното конституционно право. Тук следва да се отчете прецизността на изложението, ясната концепция за политическото представителство, задълбочеността на изводите. За този резултат допринася и стилът на дисертационния труд – логическа последователност на изложението, обобщение и съпоставка на различни възгледи, добрият юридически изказ. Посоченото е довело и до приносното обобщение в края на Втората глава по отношение на политическото представителство. То е илюстрация на способността на докторантката да прави теоретични обобщения и да достига самостоятелно до теоретични изводи.

2.5. Глава трета от дисертационния труд „Съвременни проблеми на политическото представителство“ дискутира промените в концепцията за политическото представителство. На първо място, докторантката поставя проблема за представителството като отношение на единство и многообразие, съчетаване на многообразието от интереси и общията национален интерес (представителството на държавата) – съотношението между представителство на многообразието и представителството на единството.

В тази част от дисертационният труд е изложено съотношението между различните форми за придаване на легитимност на представителството – избрани народни представители и представители, които са били определени, чрез избори, но не са формално избрани. На тази основа се излага становището за възможните легитимни претенции.

Друг съществен въпрос, който дисертационният труд разглежда е финансирането на политическите партии чрез савнителноправен анализа на американската и германската съдебна практика. Приносен момент е представянето на юриспруденцията на Конституционния съд на РБ. Отново логически последователно докторантката достига до изводи относно „кризата на представителната демокрация“.

Третата глава от дисертационния труд съдържа анализ на представителството на държавата. Модерната държава се основава на идеята за структурата на политическата организация на обществото, която обхваща две основни групи лица: суверен и представител; управлявани и управляващи (представители). Налага се изводът за единство в политическото представителство, което поставя и темата за взаимния контрол. Обсъждат се и актуални въпроси, свързани с идентичността в различни аспекти на политическо и конституционно ниво.

Принос на работата в тази част е възприемане на социологическата концепция за естественото разнообразие в обществото и необходимостта от съчетване на различни интереси чрез политическото представителство, които следва да се балансират и упражняват в рамките на представителството на държавата. Управлението на многообразието в обществото авторката определя като предизвикателство пред политическото представителство. Удачно тук се поставя темата за ефективността, която е основен въпрос на правносоциологическите изследвания на държавата. Така е изведен един от основните съвременни проблеми на политическото представителство, но също така

авторката насочва дискусията към изводи към контекста на съществуващите теоретични модели във връзка с идеалната форма на управление и недостатъчната способност на политическото представителство да отговори на редица актуални въпроси на развитието на обществата. Специално е обърнато внимание на финансирането политическите партии – актуална тема на съвременния политически живот, както и на понятието „дигитална партия“.

Третата глава от дисертационния труд успешно представя новите въпроси на конституционното право по отношение на политическото представителство. Грачната правно-политическа тематика е интерпретирана чрез конституционноправният анализ на представителството при балансиране на многообразието от интереси на различни социални групи, на обществото като цяло и на държавата.

2.6. Заключение на дисертационния труд отговаря на изискванията на Закона за развитието на академичния състав и съдържа обобщение на постигнатите резултати и научни приноси. То е синтез на теоретичните изводи, направени в работата и изложени разбирания за възникването, развитието, същността и ролята на политическото представителство в обществото.

3. Научни приноси

Дисертационният труд съдържа редица теоретични и практико-приложни научни приноси и приносни моменти, които свидетелстват за високата стойност на научните резултати. Те могат да се бъдат изложени в три основни групи.

3.1. Приносни моменти в областта на теорията на конституционното право.

- В дисертационния труд са представени, систематизирани и обобщени теоретичните възгледи за конституционноправната същност на политическото представителство
- В дисертационния труд е проследено развитието на концепцията за политическото представителство, като е обособена т.нар. класическа концепция.
- В дисертационния труд е изградена цялостна дефиниция за политическото представителство – основен научен принос. Съчетават се различни аспекти:

исторически, политически; социологически, дори икономически чрез въпроса за финансирането на политическите партии, но определянето на политическото представителство е от гледна точка на конституционното право. Докторантката успешно отграничава политическия аспект от конституционноправни аспект, вземайки предвид дуализма при тяхното съчетаване и при определянето на понятията

- В дисертационния труд успешно се прави детайлно разграничение между представителството в частното право и в публичното право. Поставя се и темата за социалната роля на политическото представителство

3.2. Приносни моменти в областта на развитието на конституционния модел на политическото представителство

- Приносен момент в дисертационния труд е представянето и коментарът на практиката на Конституционния съд на РБ в областта на политическото представителство
- Приносен представлява и обсъждане на съвременни социални, политически и правни проблеми касаещи новите социални и институционални условия, в които функционира политическото представителство – финансирането на политическите субекти, дигиталната партия, ролята на народния представител при балансиране на интересите на различни субекти на политическия процес – граждани, социални групи, обществен и национален интерес, държавно представителство.
- Приносен момент се съдържа в определянето на значението на ефективността на политическото представителството, което е специфичен правносоциологически въпрос в контекста на конституционното право.

3.3. Приносни моменти се съдържат и представянето на историята на политическите и правни идеи за политическото представителство. Излагането и систематизирането на теоретичните възгледи на основните идеолози на политическото представителство е самостоятелно принос.

4. Препоръки към дисертационния труд

На дисертационния труд могат да бъдат отправени и някои препоръки, които са в посока на продължаване на научните изследвания в областта на политическото представителство, които докторантката Александра Николова би могла да продължи. Смятам, че стойността на дисертационния труд ще се повиши, ако обхване по задълбочено други основни съвременни проблеми, а именно: лобизмът в правото и въпросът за управлението на различията в обществото чрез легитимността на политическото представителство. Това е препоръка към бъдещата работа на докторантката и по никакъв начин не засяга високите достойнства на дисертационния труд. Моля, в рамките на публичната защита пред научно жури докторантката Александра Николова да изложи своето мнение за отношенията политическо представителство – лобизъм. Друг въпрос, който следва да бъде засегнат е ролята на политическото представителство за демократизирането на правото.

На докторанта може да бъде отправена обща препоръка да се стреми към по-ясно изразяване на собствено мнение при представяне на различните възгледи за политическото представителство.

5. Заключение

Предвид направената характеристика на процедурата по публичната защита пред научно жури, изведените научни приноси и достойнствата на докторанта Александра Николова показват, че тя притежава умения за самостоятелни теоретични изводи. Дисертационният труд съдържа безспорни научни приноси, резултат от собствени изследвания и самостоятелни теоретични и практико-приложни постижения в областта на конституционното право.

Дисертационният труд и процедурата по провеждане на публична защита пред научно жури са в съответствие със Закона за развитието на академичния състав на РБ, Правилникът за прилагане на ЗРАСРБ и останалите нормативни актове в областта на академичното развитие.

Посоченото ми дава основание убедено да изразя висока **ПОЛОЖИТЕЛНА ОЦЕНКА** за представения дисертационен труд „Политическо представителство – класическа

концепция и съвременни проблеми“ и качествата на докторантката, както и препоръка към научното жури да присъди на Александра Василева Николова ОНС „доктор“ в област на висшето образование 3. Социални, стопански и правни науки, ПН 3.6. Право (Конституционно право).

Гр. София,

19.12.2021 г.

Рецензент:

Доц. д-р Бойка Чернева